

Edukacja w zakresie przedsiębiorczości: potencjał dydaktyczny polskich uniwersytetów¹

DOI: 10.17399/HW.2016.153501

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest prezentacja wyników analizy potencjału badawczego i dydaktycznego ośrodków akademickich w Polsce (głównie uczelni ekonomicznych) w zakresie przedsiębiorczości.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Aby zrealizować postawiony cel wybrano takie metody badawcze, jak: (i) studia literaturowe, (ii) kwerenda internetowa, (iii) analiza dokumentów zastanych, (iv) elementy ankieta kierowanej do polskich ośrodków badawczo-dydaktycznych specjalizujących się przedsiębiorczości.

PROCES WYWODU: Wywód zaprezentowany w niniejszym artykule usystematyzowano w dwóch częściach. Po pierwsze, przedstawiono teoretyczne podstawy edukacji w zakresie przedsiębiorczości, zwłaszcza stosowanej terminologii. Po drugie, na podstawie własnej kwerendy zaprezentowano i omówiono potencjał badawczy oraz ofertę kształcenia uniwersyteckiego w zakresie przedsiębiorczości w Polsce.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Wszystkie pięć publicznych uczelni ekonomicznych (Katowice, Kraków, Poznań, Warszawa, Wrocław), a także uwzględniana w ogólnopolskich rankingach razem z nimi jedna niepubliczna uczelnia ekonomiczna (Warszawa) oferuje dość rozbudowane specjalności w zakresie przedsiębiorczości, głównie na kierunku ekonomia lub na kierunku zarządzanie. Dodatkowo cztery uczelnie w Polsce oferują pełne studia na kierunku mającym w swojej nazwie pojęcie przedsiębiorczość. Bogata oferta dydaktyczna wynika zapewne ze znacznego potencjału badawczego polskiego środowiska naukowego specjalizującego się w przedsiębiorczości.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Artykuł analizuje głównie kierunki i specjalności w zakresie przedsiębiorczości oferowane przede wszystkim

¹ Artykuł powstał w ramach projektu badawczego nr 067/WE-KPI/03/2016/S/6067 pt. „Edukacja dla przedsiębiorczości wobec wyzwań współczesności” sfinansowanego ze środków przyznanych Wydziałowi Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, w ramach dotacji na utrzymanie potencjału badawczego.

przez uczelnie ekonomiczne. Analogicznym badaniom warto poddać wszystkie kierunki ekonomiczne i menedżerskie w zakresie kursów z przedsiębiorczości, a także kierunki nieekonomiczne.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ, EDUKACJA, EDUKACJA W ZAKRESIE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, EDUKACJA PRZEDSIĘBIORCZA, EDUKACJA EKONOMICZNA, PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W PROGRAMACH NAUCZANIA

ABSTRACT

Entrepreneurship education: the teaching potential of polish universities

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of this article is to present the results of the analysis of the research and teaching potential of academic centres in Poland (mainly economic universities) in the field of entrepreneurship.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: To achieve the established goal of the article, the following research methods were selected as (i) literature studies, (ii) the internet query, (iii) analysis of existing documents and databases, (iv) the elements of the survey addressed to the Polish research and teaching centres specializing in entrepreneurship.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The arguments presented in this article were systematized in two parts. First, it presents the theoretical basis for entrepreneurship education, especially the terminology used. Secondly, on the basis of our own queries, the research potential as well as the education offer of Polish universities in the field of entrepreneurship were presented and discussed.

RESEARCH RESULTS: All five public universities of economics (Katowice, Krakow, Poznan, Warsaw and Wroclaw), and one non-public economic university (Warsaw) included in the national rankings altogether with them, offer fairly extensive study tracks (specializations) in entrepreneurship, mainly on such study fields as economics or management. In addition, four Polish universities offer full degree in a study field having in their name the word entrepreneurship. A wide ranging educational offer probably stems from the rich research potential of Polish scientific community specializing in entrepreneurship.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: The article analyses mainly study fields and study tracks (specializations) in entrepreneurship offered mainly by universities of economics. The same research problem should be conducted within all study fields of economic sciences in terms of offering courses in entrepreneurship, as well as non-economic fields of studies.

→ **KEYWORDS: ENTREPRENEURSHIP, EDUCATION, ENTREPRENEURSHIP EDUCATION, ENTREPRENEURIAL EDUCATION, ECONOMIC EDUCATION, BUSINESS EDUCATION, ENTREPRENEURSHIP IN THE CURRICULUM**

Wprowadzenie

Początki edukacji w zakresie przedsiębiorczości w Stanach Zjednoczonych sięgają lat 40. XX w., a w Europie w zależności od danego kraju lat 80. lub 90. XX w. W ostatniej dekadzie XX w. w literaturze przedmiotu toczyła się dyskusja, czy przedsiębiorczości można nauczyć. Ten dyskurs naukowy w zasadzie już dobiegł końca, jak przed ponad dekadą pisali Henry, Hill i Leitch (2005, s. 98) „nadal istnieje znaczna niepewność co do tego, czy rodzimy się przedsiębiorcami czy stajemy się przedsiębiorcami”, stąd postanowili oni jeszcze raz zebrać najświeższe doniesienia naukowe i odpowiedzieć na pytanie, czy przedsiębiorczości można czy nie można nauczyć. Konkluzja płynąca z ich badań opublikowanych w dwóch artykułach dowodzi, że w ogólnych programach nauczania nadaje się coraz większe znaczenie właśnie nauczaniu przedsiębiorczości, choć brak jest tutaj pełnej unifikacji, co zwłaszcza przez ostatnie 10-15 lat jest postulowane przez Komisję Europejską (Wach, 2014b)². Liczni badacze zwracają uwagę, że przedsiębiorczość jest zarówno sztuką (*art of entrepreneurship*), jak i dyscypliną naukową (*science of entrepreneurship*), w literaturze przedmiotu istnieje w związku z tym konsensus, że „przynajmniej niektórych aspektów przedsiębiorczości można nauczać z powodzeniem” (Henry, Hill i Leitch, 2005, s. 98).

Skoro istnieje taki konsensus, a dodatkowo programy nauczania poza granicami kraju uwzględniają nauczanie przedsiębiorczości, stąd warto zadać pytania: Jak wygląda w Polsce sytuacja edukacji w zakresie przedsiębiorczości? Czy polskie szkolnictwo wyższe faktycznie realizuje zalecenia Komisji Europejskiej o uwzględnieniu w programach nauczania na wszystkich kierunkach, a nie tylko na ekonomicznych, treści i efektów związanych z przedsiębiorczością (Wach, 2014b)? Celem artykułu jest zatem prezentacja wyników analizy potencjału dydaktycznego ośrodków akademickich

² Wach (2014b) wskazuje, że pierwsze przebieżki unijnej polityki na rzecz edukacji przedsiębiorczej pojawiły się już w 1986 r., jednak zauważalne działania dopiero w 2000 r., stąd o wyraźnym wsparciu edukacji w zakresie przedsiębiorczości na poziomie Unii Europejskiej możemy mówić zaledwie w okresie ostatnich 10-15 lat.

w Polsce (głównie uczelni ekonomicznych³) w zakresie przedsiębiorczości. Aby zrealizować postawiony cel, wybrano takie metody badawcze, jak: (i) studia literaturowe, (ii) kwerenda internetowa, (iii) analiza dokumentów zastanych, (iv) elementy ankietyzacji kierowanej do polskich ośrodków badawczo-dydaktycznych specjalizujących się przedsiębiorczości.

Wywód zaprezentowany w niniejszym artykule usystematyzowano w dwóch częściach. Po pierwsze, przedstawiono teoretyczne podstawy edukacji w zakresie przedsiębiorczości, zwłaszcza stosowanej terminologii. Po drugie, na podstawie własnej kwerendy zaprezentowano i zidentyfikowano potencjał badawczy oraz omówiono ofertę kształcenia uniwersyteckiego w zakresie przedsiębiorczości w Polsce.

Edukacja w zakresie przedsiębiorczości – podstawy teoretyczne

Ostatnie lata to okres wzmożonego zainteresowania edukacją przedsiębiorczą wśród naukowców, zwłaszcza wśród badaczy przedsiębiorczości, choć artykuły na ten temat publikowane są od kilku dekad. Świadczy o tym nie tylko fakt, że tematyka ta pojawia się w różnych czasopismach zarówno z zakresu nauk ekonomicznych, jak i edukacyjnych, ale także fakt, że wysoko punktowane czasopisma z nauk ekonomicznych wydają w ostatnim okresie specjalne numery tematyczne poświęcone przedsiębiorczej edukacji.

Warto przytoczyć kilka wybranych przykładów świadczących o wyjątkowej popularności tej tematyki w ostatnich dwóch dekadach, i tak:

1. W 2016 r. ukazał się specjalny podwójny numer czasopisma „Education and Training” (obecnie lista A, 25 pkt.), wydawanego przez Emerald, zawierający 14 artykułów poświęconych edukacji przedsiębiorczej (*enterprise and entrepreneurship education*).
2. W lipcu 2013 r. ukazał się tematyczny numer „Journal of Small Business Management” (obecnie lista A, 30 pkt.), wydawany przez ICSB we współpracy z Wiley Blackwell, zawierający 10 artykułów poświęconych pomiarowi efektów edukacji przedsiębiorczej.
3. W 2012 r. ukazał się tematyczny numer czasopisma „Entrepreneurship & Regional Development” (obecnie lista A, 30 pkt.), wydawanego przez Routledge, Taylor & Francis, zawierający 5 artykułów poświęconych regionalnemu kontekstowi edukacji przedsiębiorczej.

³ Analizę kształcenia w zakresie przedsiębiorczości na kierunkach nieekonomicznych można znaleźć w pracy (Płaziak i Rachwał, 2014).

4. W lipcu 2005 r. ukazał się tematyczny numer „Entrepreneurship: Theory and Practice” (obecnie Lista A, 40 pkt.), wydawany przez Wiley Blackwell, zawierający 7 artykułów poświęconych przedsiębiorczemu uczeniu się.
5. Z kolei od 1989 r. ukazuje się wydawany przez Allied Academies rocznik „Journal of Entrepreneurship Education” poświęcony li tylko tej tematyce.

Co więcej, niemal w każdym ważniejszym światowym czasopiśmie z przedsiębiorczości z różną częstotliwością ukazują się artykuły poświęcone właśnie edukacji przedsiębiorczej.

Popularność tematyki edukacji przedsiębiorczej potwierdza także bardzo pobieżna kwerenda oraz analiza bibliometryczna kilku ważniejszych światowych baz bibliograficznych (tabela 1). W zestawieniu z wynikami analogicznej kwerendy na podstawie polskiej bazy BazEkon jednoznacznie widać, że tematyka ta w Polsce dopiero się rodzi, choć różnorodność badawcza polskich reprezentantów już jest wieloraka i wszechstronna, a niektóre ośrodki wiodą prym już od ponad dekady (Wach, 2016a).

Powody zainteresowania badaczy, zwłaszcza ekonomistów, tematyką edukacji w zakresie przedsiębiorczości wydają się oczywiste. Uznaje się, że przedsiębiorczość jest jednym z ważnych czynników wpływających na procesy rozwoju społeczno-gospodarczego (Daszkiewicz, 2014; Rachwał, Kurek i Boguś 2016; Wach, 2013). Celem systemu edukacyjnego, realizowanego na wszystkich poziomach kształcenia, w tym także na poziomie szkoły wyższej (Urbaniec, 2014), powinno być przede wszystkim kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży oraz studentów (Kosała, 2014; Wach i Wojciechowski, 2016), warunkujących ich pełne i satysfakcjonujące uczestnictwo w życiu społeczno-gospodarczym (Rachwał i Wach, 2016). Odejście od dominacji dużych przedsiębiorstw w gospodarce, a tym samym dostrzeżenie gospodarczego fenomenu małych i średnich przedsiębiorstw zaowocowało zmianami w procesach internacjonalizacji przedsiębiorstw i globalizacji gospodarki światowej, a także uwidoczniło przedsiębiorczość jako zasadniczy czynnik rozwoju gospodarczego, co zaowocowało paradygmatem gospodarki przedsiębiorczej (*entrepreneurial economy*) w teorii ekonomii (Wach, 2014). Utrata przewagi komparatywnej dużych gospodarek rozwiniętych na rzecz krajów rozwijających się w związku z ich przewagą kosztową w zakresie produkcji masowej spowodowała reorientację strategiczną bazującą na wiedzy, informacjach i innowacjach, w rezultacie czego w literaturze przedmiotu i praktyce gospodarczej spopularyzował się paradygmat gospodarki opartej na wiedzy (*knowledge-based economy*). Jak zauważają Audretsch i Thurik (2000), „gospodarka, której

Tabela 1

Analiza bibliometryczna artykułów w zakresie edukacji przedsiębiorczej

Słowo kluczowe	Liczba artykułów				
	WoS ^a	Ebsco ^b		Emerald ^c	
	tematyka	tematyka	cały tekst	tematyka	cały tekst
Hasła wiodące					
entrepreneurship education	2 594	37	15 745	177	13 345
entrepreneurial education	1 940	5	8 622	102	13 912
education + entrepreneurship	2 594	8 372	153 488	177	13 345
entrepreneurial intention	673	0	2 536	69	10 479
Hasła wspomagające					
economic education	31 039	40 890	302 766	119	69 118
economics education	5 157	40 916	300 884	61	25 893
business education	12 471	47 090	331 948	517	80 255
business administration education	769	5 475	17 245	51	30 709
management education	61 957	1 587	233 363	1 513	103 377
financial education	10 393	249	141 618	103	61 585
financial literacy	892	3 518	40 992	18	6 724
financial literacy education	373	21	6 024	6	5 796

^a Web of Science Core Collection obejmuje lata 1945-2015.

^b EBSCOhost obejmuje lata 1986-2015.

^c Emerald Insight obejmuje lata 1898-2015.

Źródło: opracowanie własne (według stanu na 07.08.2016).

przewagą komparatywną jest nowa wiedza, wymaga zupełnie innej struktury przemysłowej, jak również wartości ekonomicznych”, stąd w reorganizacji gospodarek najważniejszą rolę odegrały małe i średnie przedsiębiorstwa, wszelkie działania przedsiębiorcze (jak to określają ci autorzy), a podstawą wzrostu gospodarczego stało się przedsiębiorcze społeczeństwo (*entrepreneurial society*) (Audretsch, 2009). Dalszy rozwój gospodarczy obecnie wymaga zmiany paradygmatu i oparcie danej gospodarki na przedsiębiorczości, co z kolei wymaga odpowiedniej edukacji przedsiębiorczej (Othman, Nasrudin, 2016). Przedsiębiorczość prywatna oraz działania

przedsiębiorcze powodują rozwój danej gospodarki, ale zapewniają przede wszystkim jej dojrzałość przejawiającą się w kompetencjach gospodarczych ją charakteryzujących (Pthman i Halimah, 2007). Swoistego rodzaju kluczem do stworzenia kultury przedsiębiorczości (Wach, 2015) jest właśnie edukacja przedsiębiorcza (Othman i Nasrudin, 2016). Dotychczasowy rozwój polskiej gospodarki można uznać za dobry, edukacja dla przedsiębiorczości wydaje się obecnie w polskich realiach kluczowym warunkiem do dalszego rozwoju polskiej gospodarki (rysunek 1).

Rysunek 1. Wpływ edukacji przedsiębiorczej na rozwój społeczno-gospodarczy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie (European Commission, 2014, s. 8).

Potencjał badawczy i dydaktyczny polskich ośrodków akademickich w zakresie przedsiębiorczości – wyniki kwerendy i analizy

Historia polskich badań nad przedsiębiorczością sięga początków transformacji gospodarczej w Polsce z początków lat 90. XX w. Pierwsza jednostka powstała w 1991 r., a był to Zakład Przedsiębiorczości Uniwersytetu Łódzkiego założony przez prof. Bogdana Piaseckiego, natomiast pierwsza katedra przedsiębiorczości została powołana w Krakowie i była to Katedra Przedsiębiorczości i Innowacji Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

założona przez prof. Jana Targalskiego. Najmłodsza katedra przedsiębiorczości została utworzona w Poznaniu w 2015 r. i jest to Katedra Przedsiębiorczości i Komunikacji w Biznesie założona przez prof. Teresę Łuczkę, a kilka dni temu utworzono Katedrę Przedsiębiorczości i Systemów Zarządzania na Uniwersytecie Warszawskim kierowaną przez prof. Beatę Glinkę. W 1994 r. prof. Eugeniusz Kwiatkowski założył na ówczesnej Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego w Warszawie (obecnie Akademia Leona Koźmińskiego) Katedrę Przedsiębiorczości, która następnie na przełomie XX i XXI w. nosiła prestiżowy tytuł Katedry UNESCO w zakresie przedsiębiorczości intelektualnej (była to 171. katedra UNESCO na świecie). W uproszczeniu można zatem przyjąć, że historia polskich badań nad przedsiębiorczością w swojej zinstytucjonalizowanej formie liczy już ćwierć wieku (1991-2016). Ostatnio wydana przez Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie we współpracy z Narodowym Bankiem Polskim *Złota księga polskich katedr przedsiębiorczości* jest doskonałą okazją do retrospektywnej analizy osiągnięć polskich ośrodków przedsiębiorczości i ich wkładu w rozwój polskich nauk ekonomicznych (ekonomia, nauki o zarządzaniu), ale także ich wkładu w rozwój światowych badań nad przedsiębiorczością, bowiem pracownicy wszystkich jednostek uwzględnionych w *Złotej księdze*... łącznie opublikowali aż 38 artykułów w czasopismach posiadających *Impact Factor* (łącznie z 15 różnych jednostek), co jest oczywiście dość znaczącym wkładem (Wach, 2016b).

Polskie jednostki przedsiębiorczości zidentyfikowano na podstawie ministerialnej bazy polskich jednostek naukowych prowadzonej przez Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy. Na podstawie kwerendy zidentyfikowano 25 jednostek, ale dodatkowo 6 innych jednostek samodzielnie zgłosiło swój akces do projektu *Złotej księgi*..., są to jednostki sympatyzujące z przedsiębiorczością. Większość ze zidentyfikowanych jednostek pozytywnie odpowiedziała na prośbę nadesłania fiszek informacyjnych (forma ankietyzacji na podstawie autorskiego kwestionariusza), a dla trzech jednostek, które z różnych powodów nie nadesłały materiałów, w *Złotej księdze*... zdecydowano się zaprezentować tylko podstawowe dane teadresowe, aby zebrać faktycznie cały polski potencjał badawczy w zakresie przedsiębiorczości. Łącznie *Złota księga*... uwzględnia 31 jednostek, które prowadzą badania nad przedsiębiorczością. Zestawienie uaktualniono o najnowszą katedrę przedsiębiorczości powstałą na mocy decyzji z września 2016 r. Poszczególne jednostki zaprezentowano w ujęciu alfabetycznym, ze względu jednak na różnorodność rozwiązań organizacyjnych i zainteresowania badawcze poszczególnych ośrodków zestawienie podzielono na kilka części tematycznych (tabela 2).

Tabela 2
Zestawienie polskich ośrodków badawczych w zakresie przedsiębiorczości

Nazwa jednostki	Uczelnia, wydział	Miasto	Rok zał.	Obecny kierownik	Liczba pracowników
Centra i instytutu badawcze (głównie o charakterze projektowym)					
Centrum Przedsiębiorczości	Akademia Leona Koźmińskiego	Warszawa	2010	Dr hab. Jerzy Cieślik, prof. ALK	<i>ad hoc</i> , kierownik jako stała kadra
Centrum Przedsiębiorczości	Uniwersytet Warszawski, Wydział Zarządzania	Warszawa	2014	Dr hab. Marta Postuła	struktura projektowa
Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej	Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych	Kraków	2013	Dr hab. Krzysztof Wach, prof. UEK	struktura projektowa
Instytut Badań nad Przedsiębiorczością i Rozwojem Ekonomicznym	Spoleczna Akademia Nauk w Łodzi, Wydział Zarządzania	Łódź	2004	Prof. dr hab. Bogdan Piasecki	struktura projektowa
Katedry przedsiębiorczości					
Katedra Przedsiębiorczości	Akademia Leona Koźmińskiego	Warszawa	1994	Dr hab. Izabela Kołodkiewicz, prof. ALK	5
Katedra Przedsiębiorczości	Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Zarządzania	Katowice	2001	Prof. dr hab. Mariusz Bratnicki	6
Katedra Przedsiębiorczości i Innowacji	Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych	Kraków	1992	Prof. dr hab. Kazimierz Zieliński	11
Katedra Przedsiębiorczości i Komunikacji w Biznesie	Politechnika Poznańska, Wydział Inżynierii Zarządzania	Poznań	2015	Prof. dr hab. Teresa Łuczka	20
Katedra Przedsiębiorczości i Polityki Przemysłowej	Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania	Łódź	1991 (1999)	Dr hab. Edward Stawasz, prof. UŁ	8
Katedra Przedsiębiorczości i Prawa Gospodarczego	Politechnika Gdańska, Wydział Zarządzania i Ekonomii	Gdańsk	2010	Dr hab. Julita Wasilczuk, prof. PG	13

Katedra Przedsiębiorczości i Systemów Zarządzania	Uniwersytet Warszawski, Wydział Zarządzania	Warszawa	2016	Prof. dr hab. Beata Glinka	13
Katedra Przedsiębiorczości i Zarządzania Innowacyjnego	Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Ekonomii	Katowice	2006	Dr hab. Teresa Kraśnicka, prof. UE	8
Katedra Przedsiębiorczości, Zarządzania i Ekoinnowacyjności	Politechnika Rzeszowska, Wydział Zarządzania	Rzeszów	1994 (2005)	Prof. dr hab. inż. Leszek Woźniak	19
Katedra Marketingu i Przedsiębiorczości	Politechnika Białostocka, Wydział Zarządzania	Białystok	1998 (2002)	Prof. dr hab. Tadeusz Popławski	12
Katedra Marketingu i Przedsiębiorczości	Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii	Rzeszów	2001	Dr hab. Wiesława Kuźniar, prof. URz	12
Katedra Marketingu i Przedsiębiorczości	Akademia Techniczno-Humanistyczna, Wydział Zarządzania i Transportu	Bielsko Biała	2010	Dr hab. Katarzyna Żymkowska, prof. ATH	8
Instytut Przedsiębiorstwa	Szkoła Główna Handlowa, Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie	Warszawa	2006	Dr hab. Jan Klimek, prof. SGH	15
Zakłady przedsiębiorczości w ramach innych jednostek					
(samodzielny) Zakład Innowacji i Przedsiębiorczości	Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Ekonomii i Zarządzania	Zielona Góra	2010	Dr hab. Arkadiusz Świadek, prof. UZ	4
Zakład Przedsiębiorczości i Firm Rodzinnych Katedry Zarządzania	Społeczna Akademia Nauk w Łodzi, Wydział Zarządzania	Łódź	2010	Dr Andrzej Marjański	9
Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii	Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Wydział Geograficzno-Biologiczny	Kraków	2001	Dr Tomasz Rachwał	16
Zakład Przedsiębiorczości i Innowacji Instytutu Prawa, Ekonomii i Administracji	Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wydział Prawa, Ekonomii i Zarządzania	Kielce	b.d.	Dr hab. Andrzej Pawlik, prof. UJK	6

Źródło: opracowanie własne (uaktualniono w trakcie korekty autorskiej o nowo powstałą katedrę przedsiębiorczości – decyzja z września 2016 r.).

Centra i instytuty badawcze to „rodzące się” dopiero w Polsce centra badawcze o strukturach dyspatywnych, fraktalnych lub projektowych, które działają równolegle do katedr, skupiają się jednak głównie na działalności badawczej, promując badania oraz krzewiąc przedsiębiorczość w społeczeństwie poprzez szeroko rozumianą edukację dla przedsiębiorczości (Wach, 2016b).

Katedry przedsiębiorczości stanowią trzon polskich ośrodków badawczych wyspecjalizowanych w przedsiębiorczości. Obecnie w Polsce działa 11 katedr mających w swojej nazwie termin przedsiębiorczość, a także jeden instytut, którego tematyka badawcza i dydaktyczna pokrywa się z przedsiębiorczością, choć w swojej nazwie używa pojęcia przedsiębiorstwo. Zatrudnienie w tych 11 jednostkach waha się od 5 do 20 osób, a średnio wynosi blisko 12 osób (łącznie w jednostkach tych zatrudnionych jest 129 pracowników naukowo-dydaktycznych).

Uzupełnieniem zestawienia katedr jest lista zakładów przedsiębiorczości, które działają z reguły w ramach innych jednostek nieco bardziej odległych od przedsiębiorczości (takich jak Instytut Geografii, czy Katedra Rozwoju Regionalnego i Przestrzennego); ich pracownicy, tworząc zakłady, są jednak dość mocno zaangażowani w badania i dydaktykę w zakresie przedsiębiorczości, przy czym ich perspektywa badawcza jest nieco inna, bardziej interdyscyplinarna.

Do tego zestawienia warto dodać także jednostki sympatyzujące z przedsiębiorczością. Choć niektóre jednostki formalnie nie mają wyartykułowanej przedsiębiorczości w swojej nazwie, a głównie zajmują się inną domeną badawczą, pracownicy tych jednostek jednak na dobre zapisałi się na polskiej mapie badaczy przedsiębiorczości.

Również ostatnio wydany przez Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie we współpracy z Narodowym Bankiem Polskim *Leksykon polskich badaczy przedsiębiorczości* przybliży dorobek osób, które od ponad 25 lat koncentrują swoje zainteresowania naukowe na zagadnieniu przedsiębiorczości, jak i takie, które dopiero co rozbudziły w sobie naukową pasję w tym zakresie (Kosała, Urbaniec i Wach, 2016). *Leksykon...* zawiera 148 biogramów, w tym aż 67 samodzielnych pracowników nauki.

O potencjale polskiej przedsiębiorczości świadczą także naukowe periodyki poświęcone przedsiębiorczości. Na podstawie ministerialnej bazy czasopism polskich PBN zidentyfikowano sześć czasopism wydawanych w Polsce, które dotyczą przedsiębiorczości, a są to:

1. „Entrepreneurial Business and Economics Review” (EBER) wydawany jako kwartalnik od 2013 r. przez Centrum Przedsiębiorczości

Strategicznej i Międzynarodowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

2. „Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation” (JEMI) wydawany jako kwartalnik od 2011 r. przez Fundację Congnitione w Nowym Sączu.
3. „Przedsiębiorczość – Edukacja” (P-E) wydawany jako rocznik od 2001 r. przez Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przesztrzennej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.
4. „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” (PiZ) wydawany jako miesięcznik od 1999 r. przez Społeczną Akademię Nauk z siedzibą w Łodzi.
5. „Przedsiębiorczość Międzynarodowa” (PM) wydawany jako półrocznik od 2015 r. przez Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
6. „Przedsiębiorstwo we Współczesnej Gospodarce” (REME) wydawany jako kwartalnik od 2012 r. przez Wydział Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej.

Dodatkowo kwartalnik „Problemy Zarządzania” (PZ, od 2003 r.) co roku jeden z czterech swoich numerów w całości poświęca przedsiębiorczości. Potencjał polskich czasopism z zakresu przedsiębiorczości jest dość pokaźny, również ranga tych czasopism jest stosunkowo wysoka, średnia ocena parametryczna obowiązująca w latach 2015-2016 dla tych czasopism wynosi 11 punktów, przy czym waha się od 6 do 14 punktów z zależności od danego czasopisma.

Środowisko polskich badaczy przedsiębiorczości jest relatywnie dobrze zorganizowane i wymienia się swoimi poglądami oraz dzieli wynikami prowadzonych badań podczas wielu cyklicznych konferencji z zakresu przedsiębiorczości, a do najważniejszych z nich zaliczyć należy:

1. Cykliczne międzynarodowe konferencje ENTRE⁴ organizowane od 1999 r. przez Katedrę Przedsiębiorczości i Innowacji (a od 2014 r. wspólnie z Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej) Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (do tej pory odbyło się 8 edycji).
2. Cykliczne międzynarodowe konferencje ENTIME⁵ organizowane od 2004 r. przez Wydział Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej (do tej pory odbyło się 6 edycji).

⁴ Szerzej zob. <http://www.conference.uek.krakow.pl> (stan na 01.09.2016).

⁵ Szerzej zob. <http://zie.pg.edu.pl/entime/> (stan na 01.09.2016).

3. Cykliczna coroczna konferencja „Przedsiębiorczość”⁶ organizowana od 2004 r. przez Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (do tej pory odbyło się 13 edycji), które od 2009 r. są połączone z Ogólnopolskim Zjazdem Nauczycieli Przedsiębiorczości (do tej pory odbyło się 9 edycji).
4. Cykliczna coroczna konferencja P21⁷ organizowana od 2014 r. przez Centrum Przedsiębiorczości Uniwersytetu Warszawskiego (do tej pory odbyły się 3 edycje).
5. Cykliczna konferencja EDP⁸ organizowana od 2014 r. przez Akademię Ignatianum w Krakowie oraz Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (do tej pory odbyły się 2 edycje).
6. Cykliczna konferencja organizowana od 2001 r. przez Zakład Przedsiębiorczości i Firm Rodzinnych Społecznej Akademii Nauk w Łodzi (do tej pory odbyło się 6 edycji)⁹.
7. Cykliczny zjazd katedr przedsiębiorczości i innowacji zainicjowany w 2016 r. przez Centrum Przedsiębiorczości Strategicznej i Międzynarodowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (pierwsza edycja odbyła się w Krakowie, kolejne będą odbywać się w różnych ośrodkach przedsiębiorczości w Polsce, i tak druga w Łodzi, trzecia w Warszawie).

Przytoczone dane faktograficzne (m.in. Wach, 2016b; Kosala, Urbaniec i Wach, 2016) są dowodem na to, że instytucjonalny dorobek polskich badaczy przedsiębiorczości jest znaczący i posiada duży potencjał rozwoju. Tak imponujący potencjał badawczy przekłada się na potencjał dydaktyczny polskich ośrodków akademickich.

Według Zintegrowanego Systemu Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POLON, a uściślając według ministerialnej bazy „Zestawienia prowadzonych studiów na kierunkach”, w Polsce jedynie cztery jednostki podstawowe oferują kierunek studiów, który w samej swojej nazwie ma termin przedsiębiorczość (tabela 3), przy czym dwa z nich to studia I stopnia, a dwie jednostki oferują zarówno studia licencjackie, jak i magisterskie w zakresie przedsiębiorczości. Trzy jednostki pozycjonują te kierunki w obrębie nauk ekonomicznych, a jeden w obrębie nauk

⁶ Szerzej zob. <http://www.entrepreneurship.up.krakow.pl/> (stan na 01.09.2016).

⁷ Szerzej zob. <http://www.p21.wz.uw.edu.pl> (stan na 01.09.2016).

⁸ Szerzej zob. <http://www.edp.krakow.pl> (stan na 01.09.2016).

⁹ Szerzej zob. <http://www.konferencja.firmyrodzinne.spoleczna.pl/> (stan na 01.09.2016).

społecznych, prawnych i ekonomicznych. Kierunki ekonomiczne są zbudowane na wyjątkowym potencjalnie badawczo-dydaktycznym w zakresie przedsiębiorczości (Katowice: Katedra Przedsiębiorczości i Zarządzania Innowacyjnego, Łódź: Katedra Przedsiębiorczości i Polityki Przemysłowej, Szczecin: Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem).

Tabela 3
Przedsiębiorczość jako kierunek studiów w Polsce

Nazwa kierunku	Poziom studiów	Nazwa instytucji	Nazwa jednostki podstawowej
Przedsiębiorczość	I stopnia, II stopnia	Uniwersytet Śląski w Katowicach	Wydział Prawa i Administracji
Przedsiębiorczość i finanse	I stopnia, II stopnia	Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach	Wydział Ekonomii
Przedsiębiorczość i inwestycje	I stopnia	Uniwersytet Szczeciński	Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Przedsiębiorczość i zarządzanie innowacjami	I stopnia	Uniwersytet Łódzki	Wydział Zarządzania

Źródło: opracowanie własne na podstawie ministerialnej bazy POLON (stan na 08.08.2016).

Pozostałe ośrodki naukowe w Polsce (uczelnie ekonomiczne oraz wydziały ekonomiczne) oferują w zasadzie jedynie specjalności w zakresie przedsiębiorczości, głównie na kierunkach ekonomiczno-menedżerskich, ale także na geografii (geografia ekonomiczna jest pokrewna naukom ekonomicznym, a gospodarka przestrzenna jest rozwijana zarówno w geografii, jak i w naukach ekonomicznych). Wszystkie uczelnie ekonomiczne w Polsce uwzględniane w rankingach (5 uczelni publicznych i 1 uczelnia niepubliczna) oferują studia w zakresie przedsiębiorczości (tabela 4). Dodatkowo trzy wydziały ekonomiczno-menedżerskie działające na innych uczelniach oferują specjalności w zakresie przedsiębiorczości. Wśród kierunków nieekonomicznych na uwzględnienie ze względu na wyjątkowo bogatą ofertę w zakresie przedsiębiorczości zasługują trzy kierunki prowadzone przez Instytut Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, co niewątpliwie związane jest z mocnym ośrodkiem badawczym w zakresie przedsiębiorczości (coroczne konferencje z przedsiębiorczości, czasopismo naukowe z przedsiębiorczości). Zdaniem Cieślaka (2011, s. 103) większość uczelni oferujących kierunki ekonomiczne wprowadziło specjalności z zakresu szeroko rozumianej przedsiębiorczości, ze względu

Tabela 4
Oferta kształcenia akademickiego w zakresie przedsiębiorczości w Polsce

Nazwa instytucji	Nazwa jednostki	Nazwa kierunku	Nazwa specjalności	Poziom studiów
Uczelnie ekonomiczne				
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie	Studium Licencjackie (międzykolegialne)	Zarządzanie	Przedsiębiorczość	I stopnia
	Studium Magisterskie (międzykolegialne)	Kierunek menedżerski	Menedżer – przedsiębiorca	II stopnia
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie	Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych	Ekonomia	Przedsiębiorczość i innowacje	I stopnia, II stopnia
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu	Wydział Zarządzania	Zarządzanie	Przedsiębiorczość w małej i średnie firmie	II stopnia
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu	Wydział Nauk Ekonomicznych	Międzynarodowe stosunki gospodarcze	Innowacje i przedsiębiorczość	I stopnia, II stopnia
	Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów	Zarządzanie	Przedsiębiorczość w biznesie	I stopnia
	Wydział Inżynierijsko-Ekonomiczny	Zarządzanie i inżyniera produkcji	Przedsiębiorczość i innowatyka	II stopnia
Akademia Leona Koźmińskiego	–	Zarządzanie	Przedsiębiorczość	I stopnia
Wydziały ekonomiczne i menedżerskie pozostałych uczelni				
Uniwersytet Warszawski	Wydział Zarządzania	Zarządzanie	Przedsiębiorczość	II stopnia
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	Wydział Nauk Ekonomiczny i Zarządzania	Zarządzanie	Przedsiębiorczość i zarządzanie MSP	II stopnia
Politechnika Gdańska	Wydział Zarządzania i Ekonomii	Zarządzanie	Przedsiębiorczość i marketing	II stopnia
Wydziały nieekonomiczne pozostałych uczelni				
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie	Wydział Geograficzno-Biologiczny	Gospodarka przestrzenna	Przedsiębiorczość w gospodarce przestrzennej	I stopnia
		Turystyka i rekreacja	Przedsiębiorczość w turystyce	I stopnia
			Przedsiębiorczość w regionalnej gospodarce turystycznej	II stopnia
	Geografia	Geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną	I stopnia, II stopnia	
		Geografia z podstawami przedsiębiorczości (nauczycielska)		

jednak na „słabości w zaprojektowaniu kursów oraz metodyce nauczania” w ostatnich latach w Polsce nastąpiła tendencja malejąca w oferowaniu specjalności w zakresie przedsiębiorczości. Można też próbować tłumaczyć to nasyceniem rynku czy też wystąpieniem nowych uwarunkowań i wyjątkowej dynamiki zmian w otoczeniu. Cieślik (2011, s. 104) słusznie zauważa, że zapewne głównym powodem takiego stanu było skupienie się specjalności w zakresie przedsiębiorczości głównie na małych przedsiębiorstwach i tradycyjnych biznesach, a nie na stymulowaniu kreatywności w branżach przyszłości.

Zakończenie

Wszystkie pięć publicznych uczelni ekonomicznych (Katowice, Kraków, Poznań, Warszawa, Wrocław), a także uwzględniana w ogólnopolskich rankingach razem z nimi jedna niepubliczna uczelnia ekonomiczna (Warszawa) oferują dość rozbudowane specjalności w zakresie przedsiębiorczości, głównie na kierunku ekonomia lub na kierunku zarządzanie. Dodatkowo cztery uczelnie w Polsce oferują pełne studia na kierunku mającym w swojej nazwie pojęcie przedsiębiorczość. Bogata oferta dydaktyczna wynika zapewne z bogatego potencjału badawczego polskiego środowiska naukowego specjalizującego się w przedsiębiorczości.

Artykuł analizuje głównie kierunki i specjalności w zakresie przedsiębiorczości oferowane przede wszystkim przez uczelnie ekonomiczne. Analogicznym badaniom warto poddać wszystkie kierunki ekonomiczne i menedżerskie w zakresie oferowaniu kursów z przedsiębiorczości, a także kierunki nieekonomiczne.

Jak zauważa Kurczewska (2011, s. 230) „nauczanie przedsiębiorczości nie jest chwilową, czy sezonową modą, jest rzeczywistością i wymogiem współczesnego świata”, co powinno być pielęgnowane w Polsce „w celu utrzymania konkurencyjności, na poziomie uniwersytetu, regionu, i kraju, jak również, by stać się bardziej przedsiębiorczym społeczeństwem”.

LITERATURA

- Audretsch, D.B. (2009). Emergence of the Entrepreneurial Society. *Business Horizons*, 52(5), 505-511.
- Audretsch, D.B. i Thurik, A.R. (2000). Capitalism and Democracy in the 21st Century: From the Managed to the Entrepreneurial Economy. *Journal of Evolutionary Economics*, 10(1-2).

- Cieślik, J. (2011). University-level entrepreneurship in Poland. W: F. Welter, D. Smallbone (Eds.), *Handbook of Research on Entrepreneurship Policies in Central and Eastern Europe*. Cheltenham – Northampton, MA: Edward Elgar, 102-119.
- Daszkiewicz, N. (2014). Education as a Stimulating Factor for Entrepreneurship Development. *Horyzonty Wychowania*, 13(26), 165-177.
- European Commission. (2014). *Final Report of the Thematic Working Group on Entrepreneurship Education*. November 2014.
- Henry, C., Hill, F. i Leitch, C., (2005). Entrepreneurship education and training: can entrepreneurship be taught? Part I. *Education + Training*, 47(2), 98-111.
- Kosała, M. (2014). Badanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży jako fundament kształtowania postawy odpowiadającej wyzwaniom współczesnego świata. *Horyzonty Wychowania*, 13(28), 317-340.
- Kosała, M., Urbaniec, M. i Wach, K. (2016). Przedmowa. W: M. Kosała, M. Urbaniec, K. Wach (red.), *Leksykon polskich badaczy przedsiębiorczości*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Kurczewska, A. (2011). Entrepreneurship as an Element of Academic Education – International Experiences and Lessons for Poland. *International Journal of Management and Economics*, 30, 217-233.
- Othman, N. i Nasrudin, N. (2016). Entrepreneurship education programs in Malaysian polytechnics. *Education + Training*, 58(7/8), 882-898.
- Plaziak, M. i Rachwał, T. (2014). Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości w polskich uniwersytetach na studiach nieekonomicznych (na przykładzie kierunku geografia). *Horyzonty Wychowania*, 13(26), 249-266.
- Rachwał, T., Kurek, S. i Boguś, M. (2016). Entrepreneurship Education at Secondary Level in Transition Economies: A Case of Poland. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 4(1), 61-81.
- Rachwał, T. i Wach, K. (2016). Badanie intencji przedsiębiorczych młodego pokolenia: wyniki ankietyzacji wśród studentów kierunków nieekonomicznych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 12.
- Urbaniec, M. (2014). Współczesne wyzwania edukacji na rzecz przedsiębiorczości w szkolnictwie wyższym. *Horyzonty Wychowania*, 13(26), 209-230.
- Wach, K. (2013). Edukacja na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjno-gospodarczych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 9, 246-257.
- Wach, K. (2014). Paradygmat gospodarki przedsiębiorczej a polityka wspierania przedsiębiorczości. W: K. Zieliński (red.), *Formy i przejawy współczesnej przedsiębiorczości w Polsce*. Warszawa: Difin, 13-30.
- Wach, K. (2015). Impact of Cultural and Social Norms on Entrepreneurship in the EU: Cross-Country Evidence based on GEM Survey Results. *Zarządzanie w Kulturze*, 16(1), 15-29.
- Wach, K. (2016a). Edukacja przedsiębiorcza: analiza bibliometryczna polskiego piśmiennictwa. *Horyzonty Wychowania*, 15(34), 11-26.
- Wach, K. (2016b). Przedmowa. W: K. Wach (red.), *Złota księga polskich katedr przedsiębiorczości*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Wach, K. i Wojciechowski, L. (2016). Entrepreneurial Intentions of Students in Poland in the View of Ajzen's Theory of Planned Behaviour. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 4(1), 83-94.